

vyhotovlennia, vypusku v obih i realizatsiiu pam'iatnykh ta investytsiinykh monet Ukrainy, suvenirnoi produktsii [Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine On Approval of the Instruction on the Organization of Manufacturing, Circulation, and Sale of Commemorative and Investment Coins of Ukraine, Souvenir Products] vid 30.05.2012 № 213. zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1044-12#Text> [in Ukrainian].

4. Plan vypusku pam'iatnykh ta investytsiinykh monet Ukrainy, suvenirnoi produktsii na 2023 rik [Plan for the Issuance of Commemorative and Investment Coins of Ukraine, Souvenir Products for 2023] zakon.rada.gov.ua Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Plan_%D1%96ssue_com_coins_souv_prod_2023.pdf [in Ukrainian].

5. Melnyk, K.M. (2023) Operatsii banku z pam'iatny my monetamy ta yikh oblik [Bank Operations with Commemorative Coins and Their Accounting] Modernization of economy: current realities, forecast scenarios and development prospects: V International scientific-practical conference (27-28th of April 2023, Kherson – Khmelnytskyi). Retrieved from <http://surl.li/pxkeo> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 5.11.2023

УДК 340.5

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-158-163

Юркевич Ірина Ігорівна,

доктор філософії у галузі права,

доцент кафедри кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного університету

e-mail: i.yurkevich@wunu.edu

<https://orcid.org/0000-0001-8025-8156>

Метельський Ігор Дмитрович,

кандидат юридичних наук, в.о. завідувача кафедри
безпеки та правоохоронної діяльності

Західноукраїнського національного університету

e-mail: i.metelsky@wunu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8518-9321>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

У даній статті проведено порівняльний аналіз особливостей кримінального процесу в Україні та мусульманських країнах, зокрема в Ірані. Автори статті зосередилися на основних етапах кримінального процесу, від досудового розслідування до застосування покарань.

За результатами дослідження було встановлено, що засади реалізації провадження у кримінальних справах значно різняться між Україною та Іраном на всіх його етапах. Це стосується як методів розслідування, так і учасників кримінального провадження.

У дослідженні були висвітлені особливості історичного розходження кримінального провадження, особливо, що стосується саме джерел кримінального процесу. Також було досліджено основну мету покарання в Ірані та Україні, оскільки саме призначення та відбування покарання є одним з головних шляхів реалізації кримінальної відповідальності. Автори статті також проаналізували практичні аспекти застосування покарання в мусульманських країнах, які застосовують і досі та які беруть початок ще від стародавнього періоду.

Ключові слова: кримінальний процес, етапи кримінального провадження, учасники процесу, джерела.

Yurkevych I., Metelskyi I. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CRIMINAL PROCESS IN MUSLIM COUNTRIES AND UKRAINE

This article provides a comparative analysis of the features of the criminal process in Ukraine and Muslim countries, in particular in Iran. The authors of the article focused on the main stages of the criminal process, from pre-trial investigation to the application of punishments. According to the results of the study, it was found that the principles of the implementation of criminal proceedings differ significantly between Ukraine and Iran at all its stages. This applies to both methods of investigation and participants in criminal proceedings.

The study highlighted the features of the historical difference in criminal proceedings, especially regarding the sources of the criminal process. The main purpose of punishment in Iran and Ukraine was also investigated, since it is the appointment and serving of a sentence that is one of the main ways to implement criminal liability.

The authors of the article also analyzed the practical aspects of the application of punishment in Muslim countries, which are still used and which originate from the ancient period.

Key words: criminal process, stages of criminal proceedings, participants of the process, sources.

Постановка проблеми. Сучасний світ – це взаємодія усіх існуючих цивілізацій у всіх сферах людського життя. Зрозуміло, що релігійно, етнічно та географічно вони відрізняються між собою. Звісно, це не оминувало і юриспруденцію. Кожна країна обрала свій шлях реалізації покарання за злочинні діяння, а окремі – навіть залишили покарання, які існували тисячі років тому. Тому, кримінальний процес, який є в кожній країні, відповідно, має свої особливі елементи. У стрімкому розвитку світу, а також у численній динамічній характеристиці законодавств різних країн важливо проводити порівняльний аналіз правових систем між собою для їх вдосконалення. Останнім часом значні зміни відбуваються саме в кримінальному процесі мусульманських країн. Навіть, більшість країн запроваджує систему кодексів, а не лише продовжує базуватися на Корані чи Сунні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи із наведених та інших даних проблематика порівняльного аналізу є достатньо актуальною. У ході написання статті використовувались законодавчі та інші нормативно-правові акти України. Окремі аспекти розкриті у працях Белова Д.М., Бота С.М., Фекийшгазі К.С., Юсіфа Мамедова тощо.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу кримінального процесу притаманного мусульманським країнам та Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «кримінального процесу» у правових системах світу різняться між собою. В Україні кримінальний процес трактується, як діяльність органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, слідчого-судді, прокурора, суду щодо здійснення як досудового розслідування, так і судового провадження з метою розкриття кримінальних правопорушень, притягнення осіб, визнаних винними у їх вчиненні до кримінальної відповідальності та недопущення покарання невинних осіб. Кримінальний процесуальний кодекс України трактує завдання кримінального провадження в ст. 2, а саме як здійснення захисту особи, загалом суспільства, так і держави від різних кримінальних правопорушень, охороняти права, свободи та законні інтереси усіх учасників кримінального провадження. Забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд, щоб кожний, хто вчинив певне кримінальне правопорушення, обов'язково був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а також жоден невинний не був обвинувачений або засуджений. Жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до всіх учасників кримінального процесу була застосована належна процедура [3].

У свою чергу, поняття «кримінального процесу» в законодавстві мусульманських країн трактується, як процес, який передбачає здійснення державного контролю за дотриманням правил поведінки учасників кримінального процесу під час розслідування, допиту, збиранні доказів та затриманні підозрюваних у справі. Завдання постає саме у справедливому винесенні вироку та покаранні.

Проводячи порівняння цих двох розумінь кримінального процесу, можна прийти до висновку, що вони є досить відмінними. Так, якщо в Україні, – це діяльність спеціально уповноважених агентів держави щодо притягнення осіб визнаних вироком суду винними у вчиненні кримінальних правопорушень до кримінальної відповідальності, то згідно законодавства Ірану, кримінальний процес – це також діяльність агентів держави, але яка полягає у контролі та нагляді за діяльністю державних органів та посадових осіб, що реалізують кримінальне провадження за законодавством України.

Оскільки, наші предки за допомогою «своїх» первісних, але також правових методів здійснювали правові дії, слід порівняти саме історичну форму кримінального процесу мусульманських країн та України. Історична форма кримінального процесу - це форма організації кримінального провадження за допомогою кодифікованих для цього норм права. Зазвичай форми кримінального процесу поділяють на три форми: інквізиційну, змагальну та змішану [6].

Україна, яка реформувала кримінальне процесуальне законодавство у 2012 визнає саме змішану форму кримінального процесу. Змішаний процес ще називають слідчо-судовим, у даному процесі у досудове розслідування допускається участь захисника, усі учасники кримінального права мають змогу ознайомитися з матеріалами справи тощо.

Джерелами українського кримінального процесу є відповідні положення конституції України, міжнародних договорів, рішень Конституційного Суду України, кримінального процесуального кодексу України, інших законів України, а також практики Верховного Суду України та Європейського Суду з прав людини [5].

Водночас мусульманське кримінальне законодавство базується на шариаті, під яким розуміють систему правових норм, яка має своїм підґрунтям Коран та Сунну. Коран – найцентральніший текст релігії Ісламу, який мусульмани вважають саме одкровенням Аллаха [7]. Сунна – це висловлення пророка Мухаммада, який надає приклади зі свого життя. Мусульманами вона використовується, як настанова на певну діяльність [10]. Шариат визначає усі правила поведінки, визначає порядок кримінального провадження, визначає злочини та правопорушення, а також відповідно застосування санкцій за їх вчинення.

Що стосується країн мусульманської правової системи, то там кримінальний процес є за своїм характером приватно-змагальним. Учасники кримінального провадження використовують зізнання обвинувачених чи підозрюваних, присяги та звичайно свідчення.

Також при порівнянні кримінального процесу варто зачепити саме «національний» тип процесу. Усього його класифікують на романо-германський (континентальний); англосаксонський тип та традиційний тип. Україна належить до романо-германського типу кримінального процесу, адже в її рішеннях переважно значення мають саме кримінальні процесуальні норми, які закріплені в законодавчих актах. Мусульманські ж країни належать до традиційного типу, адже в них переважає правова ідеологія, тобто не релігійно-общинні правові системи.

Найважливішим аспектом кримінального процесу, на нашу думку є саме дотримання усіх прав учасників кримінального процесу. В ісламських країнах обвинуваченим, підозрюваним гарантується дотримання таких прав: 1) право кожної людини на захист життя, честі, свободи та власності; 2) право на належну правову процедуру; 3) право на справедливий і відкритий судовий розгляд неупередженим суддею; 4) свобода від примусу свідчити проти себе; 5) захист від свавільного арешту та затримання; 6) швидкий судовий розгляд; 7) право на оскарження. Зазначається, що якщо особі пред'явлено обвинувачення, вона має багато засобів захисту. Наголошується, що судовий розгляд має бути справедливим, у чому важливу роль відіграє кадї (суддя). Встановлено, що, крім процесуальних гарантій, кваліфікація і характер кадї, а також суворі вимоги ісламських правил доказування покликані забезпечити справедливий суд над обвинуваченим. Доведено, що дотримання цих принципів є свідченням того, що права обвинуваченого повністю гарантовані ісламським кримінальним правом [7].

Зараз більшість мусульманських країн закріпили своє кримінальне законодавство відповідно у кримінальних кодексах, але винятком є Саудівська Аравія, яка досі основним джерелом кримінального процесу вважає Коран.

Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює правовий статус та визначає загальні умови участі у кримінальному провадженні експерта, цивільного позивача, цивільного відповідача, перекладача, свідка, потерпілого, обвинуваченого тощо. Це стосується прав подавати докази, заявляти про відводи та клопотання, давати пояснення, оскаржувати рішення, знайомитися з матеріалами справи, бути завчасно проінформованим про місце та час судового розгляду справи, участь у суді, користуватися рідною мовою тощо, а також їхніх обов'язків в межах кримінального судочинства.

Українське процесуальне законодавство засноване саме на принципі презумпції невинуватості, під яким розуміють той факт, що особа вважається невинною у скоєнні злочину і не може бути піддана будь-якому покаранню, доки її провини не буде доведено в судовому порядку, а також сам процес заснований суто на дотриманні правових норм.

Мусульманські ж країни дотримуються захисту прав людини під час кримінального процесу, але в загальному все ґрунтується на принципах шаріату, також з цим пов'язано обов'язкове дотримання моральності.

Щодо етапів кримінального процесу, то в кримінальному процесуальному кодексі України закріплена послідовність стадій, які йдуть поетапно одна за іншою, а результати, які отримані на попередній стадії, можуть бути перевірені на наступній: досудове розслідування, підготовче провадження, розгляд справи в суді, апеляційне провадження, виконання вироку, касаційне провадження, провадження у Верховному Суді України, провадження у випадку виявлення нових обставин справи (так зване провадження за нововиявленими обставинами).

Загалом, на згаданих стадіях виконуються такі дії: стадія досудового розслідування вважається початковою. Її початком є внесення даних про вчинення особою кримінального правопорушення. На етапі досудового розслідування здійснюються:

- 1) прийняття та реєстрація заяви;
- 2) прийняття рішення про необхідність проведення досудового розслідування;
- 3) проведення досудового розслідування (досудове слідство, дізнання).

Суб'єктами досудового розслідування є слідчий, потерпілий, підозрюваний, свідок, захисник, експерт та інші. Закінчується процес звернення до суду або закриттям кримінального провадження.

На етапі підготовчого провадження суд разом з прокурором та іншими учасниками провадження розглядають матеріали під час проведення судового засідання. Це необхідно для перевірки підстав, за якими призначається судовий розгляд або відразу приймається остаточне рішення. Стадія судового розгляду вважається основною. Вона базується на розгляді кримінального провадження по суті та складається з:

- 1) підготовчої частини;
- 2) розгляду справи, під час якого проводиться перевірка доказів та обставин;
- 3) проведення судових дебатів;
- 4) надання обвинувачуваному останнього слова;
- 5) ухвалення рішення суду.

У результаті приймається рішення про винесення вироку, закриття справи, застосування примусових виховних чи медичних заходів.

На наступному етапі Апеляційний суд перевіряє рішення судової інстанції першого рівня, якщо було подано апеляцію. При цьому вирок може бути скасований, оскаржений, змінений повністю або частково.

Суб'єктами стадії виконання судового рішення є суд, засуджений, прокурор, захисник, потерпілий та інші. На цьому етапі суд приймає рішення про виконання судового рішення, про умовно-дострокове звільнення, зняття судимості тощо.

На стадії касаційного провадження, у разі подання касаційної скарги касаційний суд переглядає рішення, що були прийняті судом першої інстанції та Апеляційним судом. Головним завданням цього етапу є забезпечення справедливості та законності правосуддя, виправлення допущених помилок, попередження прийняття необгрунтованого рішення і т. д. При цьому Касаційний суд може залишити вирок без змін, змінити або скасувати рішення [11].

В мусульманських країнах кримінальне провадження визначене ісламським правом, тобто шаріатом. Але, в деяких країнах може містити різницю через певні регіональні традиції, в загальному його вигляд такий: розслідування - проведення слідчих дій для збору перших доказів; арешт та обвинувачення; судовий процес; апеляційний процес – можливість оскарження рішення суду; виконання рішень; можливість медіації – залучення посередника для врегулювання суперечок [8].

Що стосується доказів, то в Україні вони повинні бути - належні допустимі, достовірні та достатні. Це означає, що доказами можуть бути фактичні дані, отримані в передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів й обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [5].

В мусульманських країнах доказами є свідчення, які надійні та мають істотне значення, доказами є свідчення, експертні рішення та інші докази, які мають фактичне значення для провадження. Важливим фактом є те, що докази не можуть суперечити моралі шаріату [2].

Що стосується покарань, то в Україні покаранням є захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. В Україні можуть бути застосовані такі види покарання: громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі, поняття та види додаткового покарання, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, конфіскація майна, штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [4].

В країнах ісламського права покарання застосовують з метою відновлення справедливості та перевиховання злочинців. Видами покарань є: худуд - покарання за важкі злочини — відрубання руки, побиття (крадіжка, зневага Бога тощо); таазір – застосовують до ситуацій, що не входять до худуд та не мають такої небезпеки – штрафи; арешти; владна діяльність – відповідно до шаріатських принципів; корекційні заходи – можливості для покаяння та реабілітаційні заходи [1].

Що стосується відрубання руки чи пальців, як покарання, то ця практика застосовується з історичних часів, але все по порядку: крадіжка -це гріх в ісламському праві і вона заборонена Кораном, Сунною та Іджмою (рішення авторитетних та компетентних осіб) [9]. Згідно Корану, крадіжка має бути покарана і прописано в Корані – це відсікання руки. Пророк Мухаммад сказав: «Якщо людина вкраде п онад чверть динара товару, їй слід відрубати руку". Є історія з Сунни, що Фатіма бінт Мухаммад –дочка пророка Мухаммада, вкрала певні речі у свого сусіда. Коли її син, став посерединком, пророк Мухаммад сказав: Аллах назначив покарання, а ти виступаєш посередником? Ті, хто був до тебе, були знищені, тому що багаті не звертали уваги на крадіжки, а бідні були покарані, якщо крали". Якби Фатіма бінт Мухаммед вкрала що-небудь, я б відрубав їй руку».

Іран вже давно запровадив ампутацію рук та пальців публічно відповідно до судових рішень. Так, 24 січня 2013 року в місті Шираз за допомогою спеціального винайденого апарату 29-річному чоловікові, якого звинуватили одночасно у крадіжці, незаконних статевих стосунках та розбії ампутували руку, а також засудили до трьох років позбавлення волі.

12 листопада 2012 року була подібна ситуація, у провінції Язд двох злодіїв також засудили до ампутації чотирьох пальців кожному: «Покарання було виконане публічно, щоб навчити злочинців» [12].

Висновки. Здійснюючи порівняльний аналіз кримінального процесуального законодавства України з кримінальним процесом мусульманських країн, можна виявити кілька ключових відмінностей. Українське законодавство в цілому базується на правових нормах, на засадах романо-германської правової системи, яка в свою чергу, заснована на засадах справедливості та гарантіях захисту прав обвинувачених і справедливе застосування закону. Це виходить з принципу презумпції невинуватості.

Варто зазначити, що багато мусульманських країн використовують правові системи, які засновані на законах шаріату, тобто, які впливають з принципів ісламу. Такі системи мають свої особливості, наприклад, з найпростішого для розуміння — це застосування певних видів санкцій у разі порушення закону.

Важливою відмінністю між кримінальним процесом в Україні та в мусульманських країнах може бути підхід до покарання та процесуальних гарантій. Кримінальне процесуальне законодавство України спрямоване на забезпечення справедливого та об'єктивного судового розгляду, захист прав людини та

забезпечення презумпції невинуватості. Що ж стосується мусульманських країн, то елементи кримінального процесу деяких з них мають форму покарання саме через тілесні покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белов Д. М., Бота С. М. Ісламське право у правовій системі світу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 41- 45.
2. Белов Д.М., Фекийшгазі К.С. Ісламське право на території сучасної Європи. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 77(3). Ч. 3. 2023. С. 289–294.
3. Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 1.11.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 1.11.2023).
6. Текст лекції з навчальної дисципліни «Сучасні доктрини кримінального процесу» вибіркового компонента освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти 081 Право 081 Law. URL: <https://cutt.ly/DwZFuoBf> (дата звернення: 1.11.2023).
7. Що таке коран? URL: <https://translations.com.ua/koran.html> (дата звернення: 1.11.2023).
8. Юсіф Мамедов. Ісламське кримінально процесуальне законодавство: питання прав людини. *Grani* 23. 2020. № 10. С. 47 -57.
9. What Is Ijma` and What Are Its Types? URL: <https://islamqa.info/en/answers/201682/what-is-ijma-and-what-are-its-types> (дата звернення: 1.10.2023).
10. What is Sunnah. URL: <https://islamonline.net/en/what-is-the-sunnah/> (дата звернення: 04.11.2023).
11. Які є стадії кримінального провадження? URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/224965-IAki-ie-stadii-kryminalnoho-provadhennia> (дата звернення: 29.10.2023).
12. В Ірані створили машину для відрубання пальців. URL: <https://tsn.ua/svit/v-irani-stvorili-mashinu-dlya-vidrubuvannya-palciv-279638.html> (дата звернення: 3.11.2023).

REFERENCES:

1. Belov, D & Bota, S. (2023). *Islamske pravo v pravoviy systemi svitu* [Islamic law in the legal system of the world]. *Analytically-comparative law - Analitichno-porivnialne pravo*, 3, 41-45 [in Ukrainian]
2. Belov, D. & Fekishgazi, K. (2023). *Islamske pravo na terytorii sychasnoi Evropy*. [Islamic law on the territory of modern Europe]. *Nabokov Bulletin of UzhNU. Series «Pravo» - Scientific Bulletin of UshNU, Serie Law*, 77 (3), 289-294 [in Ukrainian]
3. *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon vid 28.06.1996 No254k/96-VR (1996)*. XXX: Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> [in Ukrainian]
4. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> [in Ukrainian]
5. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]*, dated 04/13/2012 No. 4651-VI / Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian]
6. *Tekst leksiy z navchalnoi dystsyplyny «Suchasni doktryny kryminalnoho protsesu» vybirkovykh komponent osvitnoi prohramy tretoho (osvitno-naukovoho) rivnya vyshchoyi osvity 081 [The text of the lecture on the academic discipline «Modern doctrines of the criminal process» of the selective components of the educational program of the third (educational and scientific) level of higher education 081 Law 081 Law]*. Retrieved from: <https://cutt.ly/DwZFuoBf>. [in Ukrainian]
7. *What is a Quran?* Retrieved from: <https://translations.com.ua/koran.html>. [in English]
8. Mammadov, Yu. (2020). *Islamske Kryminalnyi-protsesual'ne zakonodavstvo: pytannya prav lyudyny [Islamic criminal procedure law: human rights issues]*. *Grani* 23. 10, 47 -57.
9. *What Is Ijma and What Are Its Types?* Retrieved from: <https://islamqa.info/en/answers/201682/what-is-ijma-and-what-are-its-types>. [in English]
10. *What is Sunnah*. Retrieved from: <https://islamonline.net/en/what-is-the-sunnah/>. [in English]
11. *Yakyy ye stadiyi kryminalnoho provadhennya? [What are the stages of criminal proceedings?]* Retrieved from: <https://zakarpatty.net.ua/News/224965-IAki-ie-stadii-kryminalnoho-provadhennia>. [in Ukrainian]
12. *V Irani stvoryly mashynu dlya vidrubuvannya paltsiv [Iran has created a machine for chopping off fingers]*. Retrieved from: <https://tsn.ua/svit/v-irani-stvorili-mashinu-dlya-vidrubuvannya-palciv-279638.html/> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції: 6.11.2023